

DUDY

ZÁKLADNÍ PŘEHLED PEDAGOGICKÝCH TÉMAT

(materiál určený zejména začínajícím učitelům základních uměleckých škol)

Autoři: Vlastimil Konrády
Josef Kuneš
Martin Škanta

Duben 2013

České dudy jsou lidový nástroj, který předpokládá vztah žáka k lidové hudbě, standardní fyzické předpoklady a ideálně i dobré schopnosti pěvecké, protože zpěv bývá běžným doplňkem dudácké hry. Pokud je žák menšího věku, máme možnost si u výrobce (viz. kontakty výrobců) objednat nástroj zmenšený. Pokud má ale škola či žák k dispozici jen nástroje pro dospělé, upravíme nástroj alespoň tak, aby neklouzal žákovi z ramene. Upevníme řemen či provaz mezi malým křížem na měchu a velkým, zadním křížem. Někdy je potřeba upevnit podobně i konec zásobníku vzduchu k velkému zadnímu kříži, aby nevyklouzával zpod pravé ruky.

Na počátku výuky je důležité zaujmout a nadchnout žáka pro tento nástroj jeho předvedením a vysvětlením významu nástroje v tradicích našeho národa, event. možností jeho využití ve hře sólové, komorní a souborové (folklorní soubory), ale třeba i v modernějších alternativách využití nástroje (další hudební žánry). Během studia ho též seznámit s dalšími druhy dud a jejich bohatou historií, ideálně vyzkoušet hru na nějaký z dalších druhů dud.

U tohoto nástroje je ještě víc než u ostatních nástrojů nezbytné **zvládnutí nejzákladnějších hráčských dovedností**. Začínáme jako u jiných nástrojů nácvikem správného držení těla a rukou. Zásadní dudáckou dovedností je především tzv. měchování, tj. udržení rovného základního tónu při zakrytí všech „dírek“. Dokud tuto techniku žák nezvládne, neměl by přistoupit k hraní dalších jednotlivých tónů nástroje. Žák by neměl hned při prvních lekcích hrát písničky. Měl by hrát zpočátku dlouhé tóny bez přední píšťaly, hlavičku nástroje může mít ucpanou korkovým uzávěrem a měl by sledovat pouze jediný tón zadní píšťaly. Je nutné mu vysvětlit, že při rozevírání měchu levou rukou klesne tlak v zásobníku, takže musíme pravou rukou přitlačit a naopak při stlačení měchu tlak levé ruky na zásobník trochu povolit. Pohyb měchu nesmí být znát na intonaci. Pro začátečníky doporučujeme při měchování propojení s rytmem, počítáním do čtyř s tím, že levá ruka (dmychač) zásobuje měch vzduchem tři doby a při čtvrté době se role obrátí, vzduch rozechvívá plátek nástroje z měchu a dmychač je mezitím zvednut zpátky jako před začátkem hry. Později při perfektním zvládnutí této techniky a maximálním využití kapacity měchu (dle konstrukčních možností nástroje) je systém měchování zautomatizován a poměr dob zvýšen na cca 6-8 ku 1 době. Často se jedná o několik týdnů trpělivé, každodenní práce na zvládnutí této techniky. Odstraňování nesprávného měchování je velmi pracné a často znemožňuje žákovi hrát kvalitní, intonačně čisté tóny, což může u něj vytvářet nesprávné intonační návyky nejen ve hře, ale i ve zpěvu. Zvláště tón „b“ tzv. „kvinta“ a vrchní tóny „b1“ a „c2“ jsou velice citlivé na malý nebo naopak velký tlak vzduchu. „Kvinta“ dokonce při malém tlaku vzduchu „vrčí“. Učitel musí dbát na to, aby „kvinta“, která zní na krátkou dobu při střídání tónů automaticky, zněla čistě. Při ladění nástroje (šroubky) může žákovi učitel sám zakrýt jakoukoliv otevřenou díрку, aby se přesvědčil o správném tlaku poslechem „kvinty“. Po částečném zvládnutí „měchování“ můžeme přistoupit k nácviku hry i s přední píšťalou. Dbáme opět na bezvadné krytí dírek. Není určeno, která ruka by měla být na přední píšťale dole a která nahoře. Z praktického hlediska ale žák, který hrál v přípravném oddělení na zobcovou flétnu nebo jiné dřevěné nástroje, bude zvyklý hrát s pravou rukou dole. Možné je však i držení obrácené.

Správné měchování je nutné důkladně kontrolovat během prvních let studia, protože žák občas podcení koncentraci na tuto nezbytnou, základní součást hry a pak dochází ke zhoršení intonační stránky hry.

Ideálním postupem na začátku každé hodiny je základní rozměchování žáka, tj. držení rovného tónu v délce 1-3 minut, při němž učitel zkontroluje dodržování správného držení těla a rukou i kvalitu domácí přípravy žáka. Následně žák předvede základní stupnici a poté učitel případně doladí jednotlivé tóny nástroje. Samostatnost žáka při ladění nástroje je komplikovaná a obnáší již určitou technickou zběhlost. Ideální je použití ladičky, připadá ale v úvahu až na konci prvního, nebo v průběhu druhého stupně studia.

Pokud se začneme věnovat hře melodických ozdob, můžeme je procvičovat na stupnici, na každém tónu 4x (přírazy, nátryl a náraz). Vibrato a trylek 4 doby na každém tónu). Při nácviku nátrylu a trylku zůstává dírka tónu hlavního otevřená a k ní se otevírá ještě dírka tónu vedlejšího. U vibrata musíme vyzkoušet, kterým tónem lze tón hlavní lehce a intonačně čistě rozvibrovat. To je u každého nástroje, dokonce i od stejného výrobce, jiné.

Oborová didaktika

Výuka převážně probíhá propojováním teoretické a praktické části – současného zdokonalování v oblasti hudební teorie, praktických hráčských dovedností, držení těla, rukou a nástroje, ovládnutí, skládání či rozkládání jednotlivých částí nástroje (při transportu) i historie nástroje.

Výuka na české dudy se poněkud odlišuje v jednotlivých, tradičních oblastech naší republiky a od toho se odvíjí použití notových materiálů. Nejčastěji se odvíjí od úprav regionálních lidových písní. Ty lze vyhledat v různých zpěvnících lidových písní z daného regionu. Dlouhodobě žákům i pedagogům slouží zřejmě jediná oficiálně vydaná Škola hry na české dudy od autora Josefa Režného. Jako moderní studijní materiál jsou v posledních letech využívány noty s příloženým CD, pod názvem České dudy v moderních rytmech autora Martina Škanty (oboje lze objednat na www.martinskanta.webnode.cz/e-shop/). Tato moderní alternativa dudáckého repertoáru je cestou k aktualizaci nástroje pro mladší generaci, učí žáky vyrovnávat se s různými, méně obvyklými rytmickými motivy, s kterými se v lidové hudbě nesetkávají, rozvíjí jejich intonační citění a technickou zdatnost.

Výběr škol a přednesových skladeb	
Bláha Zdeněk:	100 kusů na dudy
Bláha Zdeněk:	Dudácké noty s CD
Bláha Zdeněk:	Dudácký tanec, Furiant
Bláha Zdeněk:	Tance z Postřekova na Chodsku

Formánek Jaroslav:	Skladby pro dudy
Gemrot Jiří:	Concertino pro flétnu, tympány, dudy a orchestr
Hrubý Vojtěch:	Škola hry na dudy (rukopis)
Jindřich Jindřich:	Chodské zpěvníky 1. – 8. díl
Konrády Antonín:	Skladby pro dudy 1., 2. díl (rukopis)
Konrády Antonín:	Škola hry na české dudy 1., 2. díl (rukopis)
Konrády Vlastimil:	Chodské písně – variace a dohry (rukopis)
Koreš Josef:	Pomalý tanec, Sousedská, Malá etuda pro dudy a klavír
Krasnický Karel:	Concerto pro dudy in Es a orchestr
Krček Jaroslav:	Dudácké concertino in D
Krček Josef:	Dostaveníčko pod Vavřencem
Kuba Ludvík:	Lidové písně z Chodska
Kuneš Josef:	Dudljáda
Lippert A.	Lidové písně z Kamenicka
Lukáš Zdeněk:	Dudácký tanec, Domažlický tanec
Málek Jan	Koncert pro dudy, smyčce a bicí
Markl Jaroslav:	Česká dudácká hudba
Matásek Jan:	Strakonický dudák
Pešek Miroslav:	Rondino
Pešek Miroslav:	Malé rondo
Režný Josef:	Škola hry na dudy
Režný Josef:	Co dudy mohou, dudáci zможou
Režný Josef:	Partitury dudácké muziky
Režný Josef:	Naše prameny
Režný Josef:	Lidoví zpěváci na Prácheňsku

Režný Josef:	Dudy a dudáci
Škanta Martin:	České dudy v moderních rytmech (s CD)
Teml Jiří:	Dudácké rondo
Weismann:	Pastorela
Noty německy mluvících zemí (notace F dur):	
Junghänel Lothar:	Wia i mein Dudlsook glernt hab Teil I., II.
Lughofer Rudolf:	Schule für den böhmischen Bock Band I., II., III. <i>R.L., Burgfried 7, A-4550 Kremsmünster</i>
Lughofer Rudolf:	Es war amal a Dudelsackpfeifer

Při hře na dudy není možno zdůrazňovat těžké doby a akcenty, proto je obtížné hrát rytmicky. Někteří dudáci v minulosti dokonce doby vydupávali nohou. Pro zlepšení rytmického cítění je možno žáky doprovázet rytmicky např. na klavír (T, D, S). Můžeme tak snadněji kontrolovat i intonaci nástroje. Není také možno hrát dynamicky a tak se možnost používání výrazových prostředků zaměřuje na způsob hry tenuto, legato a staccato, hru melodických ozdob (přiraz vrchní a spodní, nátryl, náraz, vibrato a trylek) a další specifické dudácké „efekty“ např.: odtrh, glissando apod.

Tyto ozdoby se vkládají improvizovaně do melodie či variace písně. Vhodnost použití konzultuje nejprve učitel, později je vkládá žák sám, dle vlastního hudebního cítění.

Každý dudák by měl rozvíjet základní improvizální schopnosti, aby mohl kdykoliv doprovodit jakéhokoliv zpěváka a jakoukoliv píseň. Je však zároveň velice obtížné naučit hráče improvizovat, jelikož tuto schopnost by měl mít hráč „v sobě“. Dají se ale popsat základy a zásady jednoduché improvizace. Důležitým hlediskem při improvizaci je harmonie. Je důležité, co nejdříve rozpoznat harmonický průběh písně.

Improvizovaný doprovod písně při sólovém hraní:

První sloku doprovodíme pouze držením tzv. ramenářské kvinty a vnímáme průběh harmonie. Druhou sloku doprovodíme harmonickými tóny základních harmonických funkcí (T, D, S) a sledujeme průběh melodie. Třetí sloku se snažíme doprovodit jednoduchým druhým hlasem. Mezi každou sloku bychom měli vložit periodickou mezihru, která by měla odpovídat charakteru melodie písně. Jako mezihru můžeme použít nějakou naučenou variaci, která se k dané písni hodí, anebo v daný moment vymyslet jednoduchou mezihru, která vychází z motivů dané písně (tj. dudácká improvizace).

Žáky je optimální motivovat pestrostí zadávané látky, vlastním příkladem a zaujetím pro nástroj, předehráváním látky, improvizací a zapojováním do kolektivních aktivit (komorní a souborová hra). Žáci by měli, jakmile zvládnou základy techniky hry, hrát také s druhým hráčem, dudákem,

klarinetistou či houslistou, příp. v dudácké muzice. Každý dudák by měl také, pokud je to jen trochu možné, ke své hře i zpívat a dosáhnout tak tradičního dudáckého projevu.

Starší žáky je možno učit transponovat, aby z C, D, F či G dur notace byli schopni hrát nebo přepsat notový zápis.

Kde najdeme další informace:

- používané metodiky hry (zpracovány významnými pedagogy nástroje): především školy a noty od autorů: Josef Režný, Zdeněk Bláha.
- možnosti dalšího vzdělávání pedagogů hry na dudy, nebo nových zájemců: nabízí mj. ředitelství ZUŠ Trhové Sviny v rámci DVPP, při Chodských slavnostech v Domažlicích se koná též tzv. Dudácká dílna.
- soutěž žáků ZUŠ ve hře na dudy vyhláší pravidelně MŠMT (každé tři roky)
- další pravidelně se konající akce: Mezinárodní dudácký festival ve Strakonících, Chodské slavnosti a Národní přehlídka dudáků v Domažlicích, Dudácké vítání jara ve Zbraslavi u Prahy atd.

Knihy o dudách a dudácích:

Josef Režný: Po stopách dudáků na Prácheňsku

Josef Režný: 5000 let s dudami

Pavel Číp, Rudolf F. Klapka: Dudy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku

Rudolf Svačina: Dudáci a dudácká muzika na Chodsku

Kontakty webů výrobců dud a další weby o dudách:

<http://www.histnastroje.gajdy.cz/>

<http://www.ceske-dudy.eu/>

<http://ceskedudy.zestoda.net/>

<http://www.firmy.cz/detail/2125388-ing-jaromir-konrady-domazlice-dolejsi-predmesti.html>

www.gajdy.cz

www.dudy.eu